

*Шавровська Н. В.,**кандидат психологічних наук, доцент**Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*

Постановка проблеми. Поглиблення міждержавної співпраці в галузі освіти зумовлена тенденціями її розвитку, а саме: поширенням новітніх технологій поряд із збереженням національних традицій, національної ідентичності; орієнтацією на перехід від елітної освіти до високоякісної доступної освіти для всіх; збільшенням гуманітарної складової навчального процесу через особистісно-орієнтовані наукові дисципліни. Внаслідок цього освітній процес набуває нових властивостей, стає більш динамічним, інтернаціональним, набувають різної щільності зв'язки між складовими та концентрацією освітніх систем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій [3; 6], дозволив виокремити основні інновації в системі освіти, які приводять до внесення змін у завдання, зміст, методи і технології, форми організації і систему управління освітнім процесом; стилі педагогічної діяльності і організацію навчально-пізнавального процесу; систему контролю та оцінки рівня освіти; систему фінансування; навчально-методичне забезпечення; систему виховної роботи; навчальний план та навчальні програми; діяльність студента і викладача.

Метою даної статті є аналіз можливостей реалізації новітніх завдань освіти у процесі підготовки магістрів педагогічних спеціальностей, зокрема, детальна увага буде відведена комунікативній взаємодії викладача і студента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна підготовка магістрів зосереджена, передусім, на полікультурну університетську освіту. Бакалаврат готує користувачів інноваціями, в той час як магістратура – людей, здатних здійснювати інновації (технічні, управлінські, соціокультурні). Магістр повинен володіти методами і засобами роботи в конкретній сфері (методологією науки, сучасними інформативними технологіями), готовий до дослідницької, консультативної, аналітичної, проєктної діяльності. Тому у навчальному процесі доцільним є застосування різноманітних механізмів психолого-педагогічного впливу на майбутніх фахівців: переконання, самопросування, навіювання, зараження, пробудження імпульсу до наслідування, формування схильності, прохання, примус, деструктивна критика, маніпуляція [5].

У взаємодії викладача зі студентом відбувається взаємовплив: в ідеальному випадку – повний діалог, тобто обмін думками, почуттями, діями та сенсами. Частіше викладача не переобтяжує себе усвідомленням вищезазначеного процесу і він протікає неконтрольовано. Саме в цьому ми вбачаємо резерви підвищення якості вищої освіти. Оволодіння педагогом різноманітними засобами психологічного впливу з урахуванням дискурсивного поля студента забезпечить якість викладання та засвоєння, але й уникнення синдрому професійного вигорання.

Комунікативний процес є частиною спілкування і містить декілька обов'язкових елементів: комунікатор, повідомлення, канал передачі інформації, реципієнт. Комунікатор готує повідомлення, наприклад, у вигляді лекції, обирає спосіб її передачі (усна монологічна або діалогічна мова, письмова, візуальні образи, символи, технічні засоби) для сприйняття реципієнтами, тобто студентами. Завдяки організації зворотного зв'язку викладач може скоректувати подальше повідомлення.

В непростоті становищі знаходиться реципієнт (студент). Йому одночасно необхідно декодувати повідомлення, зрозуміти, запам'ятати необхідну інформація для того, щоб перетворити її у власну, особистісну для подальшого використання. Точність розуміння реципієнтом смислу висловлень може стати очевидною для комунікатора лише у випадку зміни «комунікативних ролей», тобто реципієнт перетвориться в комунікатора і поінформує про отриманий смисл [6].

Існують труднощі і у комунікатора (викладача), оскільки результати психологічних досліджень дозволяють стверджувати наявність особливостей мислення дорослої людини, які пов'язані із подоланням егоцентричної позиції. Розглянемо їх детальніше:

- в різні моменти життя ступінь участі мислення у вирішенні життєвих задач (градієнт мислення) різний, тобто дорослі не завжди керуються розумом;
- розрізняють декілька способів вирішення життєвих задач, що свідчить про вербальне і невербальне мислення людини, у дорослому – незалежно один від одного розвиваються обидва типи;
- на показники мислення дорослого впливають індивідуально-типологічні особливості, які створюють стиль розумової діяльності (особливо з віком);
- у дорослих недостатньо сформоване вміння виявляти суттєві ознаки в поняттях, рефлексувати на зміст власного мислення;
- дорослі мають труднощі у формулюванні мислительної задачі як задачі логічної, незалежної від конкретної властивості матеріалу, з яким мають справу;
- дорослі не вміють відповідати на поставлене запитання мислительної задачі, прагнуть підмінити його власним варіантом;
- у дорослої людини структура інтелектуальних зв'язків спрощується, посилюється цілісність інтелекту, яка виражається в становленні ієрархічної структури;
- дорослі знають про існування істини в мислительній діяльності, однак рідко прагнуть її [1, с. 36].

З метою встановлення продуктивного контакту психологи-практики пропонують використовувати вербальні і невербальні техніки наведення: тілесне підлаштування; трюїзми; асоціації; метафори (притчі, історії); паузи; наведення нудьги; незакінчені фрази; тавтологія; порушення звичної логіки, синтаксису тощо [2].

Свідомість можна розглядати як дискурсивний феномен, внутрішня структура якого утворена самими поняттями (словами-символами), конвенціональними значеннями цих понять та асоціативними зв'язками «поняття – значення – образ – психосоматична реакція». Отже, активізація складових структури призводить до ментальних та емоційних «сплесків» суб'єкта, які можуть проявлятися як стан осяяння, афекту, креативності, акцентуації характеру, вираженої психофізіологічної реакції [6].

У процесі навчання в юнацькому віці це є особливо важливим, оскільки вираженими є прагнення суб'єкта до філософствування та самовизначення у житті та професії [3]. Будь-який суб'єкт для себе самого є тим, ким себе сприймає, що і як він про себе думає, як він себе описує. Я-концепція – певний текст, що репрезентує суб'єкт, який постійно коректується в кожній точці «тут і тепер» всього онтогенезу індивіда. Сформована система переконань та очікувань впливає на стратегію сприйняття – оцінки – поведінки суб'єкта. Змінюючи систему (або в її змістовій частині, або в структурній), можна змінити минуле, а отже, і майбутнє. У викладача є можливість розширити стратегію сприйняття – оцінки – поведінки студента. Хоча існують обмеження, пов'язані із впливом сімейного виховання,

можливостями розвитку складової Я-концепції, змістом спілкування з оточуючими (наявний потенціал) та адекватністю зворотного зв'язку.

Однак і викладача можуть спіткати труднощі професійності, зокрема засвоєння установок, які зумовлюють уникнення повноцінного контакту зі студентами. Наприклад, віра у стандарт, мету, віднайдену істину, соціальне замовлення, завершеність знань, необмежені можливості влади, відчуття близькості до обраних, стабільності, нормативності спілкування, соціального статусу тощо [1, с. 49]. З метою профілактики вищезазначених проблем варто практикувати викладачеві неформальну комунікацію, якої полягають у активності учасників; вибірковості та адресності; оперативності; швидкості зворотного зв'язку; передачі змісту, який не формується в документах; прикладному смислі (емоційність, розуміння підтексту); синтезованості інформації, яка передається [6].

У процесі професійної підготовки викладачам важливо подбати про розвиток у майбутніх фахівців готовності до професійної діяльності, зокрема, таких вмінь:

1. Формування акмеологічної компетентності – готовності і здатності особистості будувати свій психічний і професійний розвиток із постійним ускладненням завдань і зростанням рівня досягнень, що найповніше реалізують природні ресурси, які має людина.

2. Профілактика і запобігання професійного вигорання.

3. Подолання антиінноваційних бар'єрів у педагогів.

4. Опанування методикою антиципації.

5. Оволодіння експертними вміннями щодо якості освіти, якості викладання, якості базових якостей у дитини.

6. Розширення можливостей педагога по проектуванню навчального процесу.

7. Вправління педагогів у моделюванні заходів навчального процесу.

8. Зростання педагога до ролі модератора навчального процесу.

Поряд з цим – приклад викладача має надихнути магістра на саморозвиток, сприяти підвищенню рівня здатності до самоактуалізації (за А.Маслоу [4]):

– ефективніше сприйняття реальності (толерантність до суперечностей, невизначеності);

– прийняття себе та інших (терпіння до слабостей та сили інших);

– безпосередність та простота (не справити враження, а пережити, інколи не дотримуватися ритуалів, формальностей);

– центрованість на проблемі (концентрація на завданні, праці);

– незалежність (власний погляд, для себе є активною силою);

– свіжість сприйняття (відчувають новизну, задоволення, екстаз; відсутність скарг на нудність, не цікавість життя);

– вершинні переживання (хвилювання, висока напруга, розслаблення, блаженство, спокій);

– суспільний інтерес (бажання допомогти іншим, покращити себе);

– глибокі міжособистісні стосунки;

– демократичний характер (відсутність упереджень щодо класу, релігії, національності тощо);

– креативність (здатні до творчості в різних видах діяльності, поезії, мистецтві зокрема);

– опір окультурюванню (в гармонії із своєю культурою водночас зберігають внутрішню незалежність від неї; володіють автономністю і впевненістю у собі – мислення і поведінка не піддаються соціальному і культурному впливу).

У процесі магістерської підготовки майбутніх фахівців можуть виникати певні труднощі, які зумовлені тим, що значна частка навчального навантаження відводиться на самостійну роботу – це може викликати неготовність студентів до усвідомленого виконання визначених завдань; недостатня база фахової підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр»; власне світобачення, сформованість системи цінностей; упереджене (надто ідеалізоване) ставлення до професії педагога; власна амбітність, конкурентність.

Висновки. Підведемо підсумки у вигляді завдань, які викладач має реалізувати з метою оптимізації навчального процесу у магістратурі.

1) Викладач має чітко сформулювати для себе, що в його діяльності є головним. Це сприятиме дослідженню власної моделі світу і позитивно позначиться на процесі спілкування. Бажано, щоб відповідь була близькою до понять спілкування, навчання, передача знань, виховання нового покоління і т. п.

2) Педагогові доцільно пізнати власні психологічні характеристики. Особливо це стосується типу репрезентативної системи, акцентуації характеру, захисних механізмів, змісту Я-концепції. Знання саме цих властивостей застережить від непорозуміння у стосунках зі студентами та колегами.

3) Використання технік наведення зумовить уникнення семантичної неправильності на фоні розширення семантичного поля будь-якого досліджуваного поняття, особливо процесу організації навчального процесу у ВНЗ.

4) Педагог має спонукати студентів до пізнання внутрішньої моделі світу, залучаючи їх до активних форм навчання. Наприклад, до активних нетрадиційних лекцій відносять: лекцію вдвох, лекцію-провокацію, лекцію-«прес-конференцію», лекцію-ілюстрацію, лекцію-інтерв'ю, лекцію-ситуацію. Широко практикувати на лекційних заняттях проблемні запитання, семінарських – виконання студентами дослідницьких завдань (зміст пов'язаний із загальною ерудицією та конкретною дисципліною), лабораторних – розробку засобів навчання.

5) Педагог має стимулювати себе та студентів використовувати свідомо усі функції мови. Корисним для цього будуть дії, пов'язані із самооцінкою, взаємооцінюванням, здійсненням психологічного аналізу заняття.

6) Діагностика на предмет наявності здатності до саморозвитку педагога та студентів надасть можливість окреслити специфічні завдання, методи та засоби взаємодії в процесу навчання.

7) Розвинута здатність педагога до передбачення результатів взаємодії значно розширює можливості реалізації завдань освіти та потенційних здібностей студентів.

Резюме. У статті визначено завдання вищої освіти на сучасному етапі. Зазначено особливості комунікативного процесу між викладачем та студентом. Розглянуто специфіку мислення дорослої людини та її вплив на взаємодію. Окреслено засоби психологічного впливу на студентів. Охарактеризовано можливості в діяльності педагога задля оптимізації навчального процесу магістратури. **Ключові слова:** підготовка магістрів, комунікативний процес, психолого-педагогічний вплив

Резюме. В статье определены задачи высшего образования на современном этапе. Отмечено особенности коммуникативного процесса между преподавателем и студентом. Рассмотрена специфика мышления взрослого человека и его влияние на взаимодействие. Указаны средства психологического воздействия на студентов. Охарактеризованы возможности в деятельности педагога для оптимизации учебного процесса магистратуры. **Ключевые слова:** подготовка магистров, коммуникативный процесс, психолого-педагогическое воздействие.

Summary. The article defines the objectives of higher education today. These features of the communicative process between teacher and student. The specificity of an adult thinking and its impact on the interaction. Outlined means psychological

impact on students. The characteristic features in the teacher training process to optimize the magistracy. **Keywords:** training of masters, communicative process of psycho-pedagogical impact

Література

1. Абрамова Г.С. Алгоритм работы психолога со взрослыми. / Г.С. Абрамова. – М.: Академический проект: Гаудеамус, 2003. – 204 с.
2. Гриндер Д., Бэндлер Р. Формирование транса / Д. Гриндер, Р. Бэндлер. – М.: КААс, 1994. – 272 с.
3. Каменская Е. Н. Психология развития и возрастная психология: конспект лекций / Е.Н. Каменская. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. – 251 с.
4. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу. пер. с англ., предисл. Г.А.Балла. – К. – Донецк, 1994. – 52 с.
5. Морозов А. В. Психология влияния / А.В. Морозов. – СПб.: Питер, 2001. – 512 с.
6. Мухина С. А., Соловьева А. А. Нетрадиционные педагогические технологии в обучении / С.А. Мухина, А. А. Соловьева. – Ростов-на-Дону: Изд-во „Феникс”, 2004. – 384 с.
7. Настин И. В. Психоллингвистика / И. В. Настин. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2007. – 180 с.